

Manel García Sánchez

FINLÀNDIA

Una apologia de l'educació pública
del nostre país

arpa

SUMARI

1. <i>Sine ira et studio</i>	11
2. Maleducats: el millor de Finlàndia	27
3. El pitjor de Finlàndia I: el professorat?	51
4. El pitjor de Finlàndia II: les autoritats educatives?	81
5. El millor o el pitjor de Finlàndia: les famílies	99
6. Expectatives frustrades? La transició cap a la universitat	111
7. <i>Goodbye</i> Finlàndia? Una apologia del sistema educatiu (públic) del nostre país	121

Per al millor de Finlàndia

I

SINE IRA ET STUDIO

El meu nom és Manel García Sánchez i soc professor, un còndid mestre, una de les poques certeses que m'han acompanyat al llarg de la meua vida. Vaig néixer a la capital de Finlàndia fa cinquanta-cinc anys. Les xifres, com les efemèrides (1640, 1714, 1931, 2010, 2014, 2017..., 2009 si parlem de l'any de les sis copes de l'equip de futbol nacional), són importants al nostre país perquè l'imperatiu d'exactitud i de filar prim, per més que tots sabem des de Nietzsche que a la realitat només ens hi acostem des de la metàfora, es troba molt arrelat a la nostra cultura i, en especial, en el món de l'educació —m'agrada més que l'asèptic ensenyament—, tant pel que fa a comptar amb els dits una vegada i una altra quants anys ens falta al professorat per arribar a la jubilació, com per avaluar l'alumnat, on massa sovint un 4,9 no és un 5 o unes poques dècimes d'una prova arbitrària i injusta com la selectivitat sancionen de per vida que una persona

no és apta per provar sort en la realització d'un somni o d'una vocació.

A Finlàndia tothom parla molt i presumeix saber d'educació, tant és que siguin professionals del gremi, pares i mares, estudiants, columnistes, tertulians o llau-ners. Som un poble amb una autoestima tan alta que sovint —per no dir sempre— frega el narcisisme, amb poc sentit de l'autocrítica i amb una propensió potser patològica a creure'ns millors del que som, ni pitjor ni millor que cap altre poble o nació quan es tracta de gallejar d'interculturalitat i cosmopolitisme viatjat, però en el fons amb l'orgull inefable de què suposa sentir-se finlandès, amb satisfacció i envanits, amb l'idiosincràtic cofoisme finlandès. Això no vol dir que la societat finlandesa no sigui culta i amable, educada i respectuosa de la privacitat, la qual cosa en aquests temps que corren —i sempre— és molt d'agrair, però una mica d'esperit crític resultaria força saludable per a un poble que se sent tan complaent amb si mateix i amb la seva unitat de destí. Només així podrem millorar i evolucionar cap a on vulguem anar, si és que realment tenim clar cap a on volem anar, i si no, també. Només així, amb un ús moderat de l'autocrítica —un excés, ens diria Aristòtil, seria letal per a l'autoestima—, tothom pot arribar a ser el que vol ser —o no— i fer del nostre sistema educatiu un bon sistema educatiu (públic) —no necessàriament el millor, ja que millor sistema educatiu, com puraesa racial, és un oxímoron— i en finès, perquè així ha

estat en els darrers quaranta anys i ha funcionat raonablement i continuarà funcionant. Davant dels russòfils detractors de la immersió lingüística i els apocalíptics horroritzats davant l'extinció irremeiable i fatal del finès, el dia a dia demostra que el model ha funcionat i funciona, sense conflictes, sense quotes, sense amenaces per al rus o per al finès, més enllà de les amenaces a les quals estan sotmeses les llengües com a realitats i entitats vives que són.

Potser ha arribat l'hora que escoltem amb atenció als experts en educació —o no— i deixem de creure que l'escola, els instituts o la universitat són com el futbol, del qual tothom parla sigui o no sigui aficionat. Ja sabem que això és possible amb el futbol perquè el futbol és així, vint-i-dos jugadors contra una pilota, els àrbitres i el VAR, però no així l'educació, on ens juguem el present i el futur d'un país, un àmbit molt més transcendental per a un poble i una societat híbrida i mestissa com la de Finlàndia. Sempre és més saludable l'assumpció de responsabilitats, individuals o col·lectives, que convertir en hàbit allò de Sartre, que la culpa la tenen sempre els altres, i segur que de culpables de les nostres desil·lusions i frustracions educatives o nacionals en trobem a dojo, ja que massa sovint sembla que els finlandesos no siguem responsables del suposat desgavell educatiu, i que mai els finlandesos hàgim estat còmplices de l'avortament de les nostres —legítimes, per descomptat— aspiracions, locals, comarcals

o nacionals. D'altra banda, no és aquest certament un mal exclusiu de la molt cristiana Finlàndia, sinó un mal hàbit universal, a tot Escandinàvia i als Antípodes, i per desgràcia de tan hipòcrita llarga durada com la neotesamentària brossa de l'ull del veí i la ceguesa de no veure la biga del nostre propi ull. Paradoxalment som un poble que presumim de no voler que la llavor de l'odi i el rancor germini, combatents contra el ressentiment tenaç entre iguals, i ens passem el dia, els uns i els altres, assenyalant amb el dit a Twitter i amb embats i envestides a tirs i troians.

A Finlàndia ens agraden els estudis comparatistes: els vins i caves finlandesos amb les sidres basques o bretones, les cerveses artesanes del país amb les espirituals trapenques flamenques, les ratafies casolanes amb els whiskys escocesos, els cremosos formatges de pagès amb els curats de la Padana, les delicioses coques de recapte amb les *galettes* bretones sense gluten...; fins i tot quan comparem allò incomparable i creiem que es poden plantar vinyes i oliveres a les fredes terres escandinaves o gespa i avets a les càlides terres mediterrànies; perquè és aquí quan despleguem amb passió la nostra *xifromania*, en especial quan volem destacar que anem un pas al davant dels veïns del sud, de l'est i de l'oest, i quan ens emmirallem en les gèlides aigües de la mar Bàltica i escrivim quaderns suïssos com els suïssos del sud d'Europa que som. Sempre he preferit les càlides i blaves aigües de la Mediterrània, simpatitzo

més amb els grecs que amb els danesos, amb qui no per això no deixo tampoc de simpatitzar, sobretot amb el vitalisme etílic dels quatre professors d'institut de l'esplèndida *Una altra ronda*, de Thomas Vinterberg. De vitalistes, la veritat, no ho som gaire els finlandesos, la qual cosa sorprèn tenint en compte la nostra excel·lent producció vinícola; potser la raó es troba en el fet que, més que embriagar-nos o deixar-nos seduir per la passió de Bacus i viure en una eufòria perpètua de celebració, hem sucumbit a la tradició de les aromes de Montserrat, els esbarts dansaires i la Passió d'Esparreguera. He de confessar, però, el meu record proustià dels suïssos d'un tradicional carrer de la capital de Finlàndia, poblada ara de botigues franquícia per a turistes, però abans de galeries d'art i granges, perquè és així com anomenem en finès i amb debilitat uns cafès tradicionals i familiars per on no ha transcorregut el pas del temps i que formen part de la nostra identitat finlandesa, tradició arrelada també a les nostres escoles amb xocolatades solidàries organitzades religiosament per AFAS i professorat compromesos amb la tradició, la canalla i la marató nadalenca de torn.

No ignorem com és d'important la invenció d'una tradició, i la invenció d'una tradició és inexcusable a Finlàndia perquè a ningú se li escapa que és el fonament per a la creació de l'origen ètnic d'una nació. Des d'Heròdot a Anthony D. Smith sabem dels components necessaris d'una identitat nacional: un nom col·lectiu,

un mite comú de descendència, una història compartida, una cultura compartida distintiva, una associació a un territori, una llengua i un sentiment de solidaritat. Poc importa que la Finlàndia actual, com l'escola finlandesa, sigui multiètnica i multicultural, majoritàriament laica i aconfessional, ja que els mitjans de comunicació finlandesos i algunes institucions polítiques i culturals del país ens recorden sense descans, a ritme de gralla, caramelles, folres i manilles, que els finlandesos tenim una sola veu i que, com els grecs de l'antiguitat, estem units per compartir el mateix parentiu i llengua, el mateix estil de vida i les mateixes tradicions, i per pregar als mateixos santuaris i realitzar sacrificis als mateixos déus. Fals, com fals és qualsevol origen ètnic d'una nació, com falsa és també la denúncia d'aquells i aquelles que s'escandalitzen perquè l'escola finlandesa sigui una madrassa de catequesi patriòtera i no es ruboritzen quan defensen que voldrien que fos una madrassa d'adoctrinament escandinau on es cantessin himnes imperials a Don Pelayo a l'entrada de l'escola. No tinc cap dubte —crec que trenta anys d'experiència professional poden avalar-ho— que l'escola finlandesa ha sigut i és una escola plural, el que no sé és si ho continuarà sent si deixem les polítiques educatives en mans de talibans o catecúmens, si no som capaços de deixar l'escola al marge dels embats identitaris nacionals o plurinacionals, independentistes, unionistes o federalistes, en especial perquè el pas del

patrioterisme i xovinisme al jingoisme és petit i sempre amb final de tragèdia.

Potser sí que a l'escola s'abusa de vegades del fet diferencial i de la història local, de sentir-nos malalts d'amor i de tele pel nostre país i de llegir només els nostres Mika Waltari o d'escoltar la música de Jean Sibelius o rock finlandès, però mai és prou significatiu per no llegir alhora Tolstoi, escoltar Txaikovski o artistes d'altres latituds. És veritat que el nostre país és molt petit, i potser la meitat dels finlandesos se senten cridats per una unitat de destí, però insisteixo en el meu escepticisme, perquè l'escola finlandesa i la nostra societat són majoritàriament cosmopolites, ho han sigut i ho són, i no s'han cregut mai del tot allò que el meu poble és molt petit i des de dalt d'un campanar sempre podem veure el campanar veí.

Algunes persones diuen que arreu tothom sent enveja de no ser finlandès, però la veritat és que Finlàndia, com l'escola finlandesa, sempre ha estat terra d'acollida, amb el regal dels déus que la majoria de finlandesos sabem que no es neix finlandès, sinó que un es fa bon finlandès. Als finlandesos tradicionalment ens ha agradat sentir-nos orgullosos de ser cosmopolites, patriotes cosmopolites, com diria Kwame Anthony Appiah, que ni volem renunciar ni volem deixar de definir-nos pel nostre fet diferencial, sense caure en les trampes de les mentides que ens uneixen i renunciant al valor d'una escola i una societat plural. És cert, hi ha no poca gent a Finlàndia que sovint sembla que, més que ser patriotes

cosmopolites, són simplement patriotes i prou, un sentiment no poc contradictori en una societat multicultural i multiètnica, viatjada i il·lustrada, però massa sovint nostàlgica d'un passat, com tots els passats, mig inventat i que sempre va ser millor. És un fet que si no simpatitzes prou amb la identitat finlandesa ets sospitós i es dirigeixen a tu com a *Sánches*, mentre que si en canvi ets un convers es pronuncia i s'escriu correctament Sánchez; fins i tot encara que entre no pocs conversos hi hagi encara marrans, comprensible en un poble que ha fet del porc un pilar de la seva dieta al preu de contaminar de purins una bonica comarca del país.

És veritat que, amb totes aquestes distorsions cognitives, es juga des de les institucions, també des de les educatives, a crear-nos horitzons d'expectativa que, ara per ara, no són més, com diria de nou Nietzsche, que *ficta* i no *facta*, ficcions i il·lusions, ni realitats ni fets, que acostumen a fer més mal que bé pel fet de ser emocionals i no racionals, però que també seria fals afirmar hiperbòlicament que ofeguen l'escola o la societat finlandesa, que divideixen les seves famílies a l'hora de menjar canalons a Sant Esteve o discriminen a ningú. No vull dir que no se'n puguin tenir, d'il·lusions o de projectes socials o de país, per descomptat, o treballar o somiar per un sistema educatiu millor; tot pot ser i ha de ser sempre millorable. Això només serà possible sense girar contínuament la mirada enrere, sense nostàlgies, sinó senzillament arribant a ser el que volem ser,

sense dreceres ni peatges, sense quimeres i sense caure en el parany d'aquells que volen fer-nos creure que tot ha de canviar a Finlàndia perquè al cap i a la fi no canviï res i se'ns enganyi, legislatura rere legislatura, dient que la llibertat està a tocar. No siguem víctimes de la nostàlgia d'una excel·lència que mai no vam tenir ni per sort tindrem, perquè l'excel·lència és un ideal platònic fossilitzat, petrificat, encarcerat, mai una realitat. Construïm una escola oberta no gaire diferent d'aquesta que ja tenim, fem escola i aprofitem també el fet de ser una societat tradicionalment oberta per edificar un projecte de present i de futur, democràtic, plural i social, equitatiu i inclusiu, sense segregació escolar; i és aquí on l'aposta per l'educació esdevé l'aposta més segura i efectiva, el veritable guanyar-guanyar, l'únic i contrastat *win-win*, a Finlàndia i arreu. Per això, òbviament, fan falta més recursos que discursos, però, la veritat, tampoc estem tan malament.

Cinc dècades i quatre dotzenes de mesos és prou edat per fer balanç. No el balanç d'una vida, de la qual tot just he traspassat l'equador, i més ara que hem descobert el secret de l'eterna joventut i som víctimes del complex de Peter Pan, sinó per girar la vista enrere i valorar la meva experiència docent de gairebé trenta anys a l'ensenyament secundari, ara com a catedràtic de Filosofia en excedència. Per ser exactes, vint-i-nou anys, sis mesos i cinc dies, com precisa el meu certificat de serveis prestats com a funcionari del Govern de Finlàndia,

i la meitat de temps també com a docent a la universitat, gairebé un lustre a la universitat d'una de les metròpolis del sud dels Països Finlandesos —tot i que allà no tots se senten finlandesos— i una dècada a la universitat de la capital de Finlàndia, la primera universitat finlandesa en el QS World University Ranking, on ocupa la posició 168, motiu que em fa sentir ple d'orgull, permanentment m'exalta l'ànim i m'ensuperbeix l'elació de ser finlandès, universitat que pateix alguns dels mals de l'escola finlandesa, però que tampoc està fregant la ruïna —diuen que per culpa del baix nivell de la secundària—, com els àgurs malastrucs de torn no es cansen de vaticinar.

Del que sí que parlaré en aquest pamflet és d'educació, però no —espero— amb un discurs pamfletari perquè vulgui atacar violentament algú o el nostre sistema educatiu, sinó per defensar el sistema educatiu (públic) del meu país, i això només es pot fer convincentment —o no— amb poques planes i amb certa dosi de vehemència, una paraula impetuosa fruit, en el meu cas, d'una passió i d'una vocació sense fissures ni clivelles en tres dècades de servei públic. No parlaré pas dels estudis d'Educació, ni de Psicopedagogia ni de Psicologia de l'educació o de la instrucció, tampoc sé res de psicologia evolutiva ni de psicologies de... Seria per part meua una impostura temerària, imperdonable i censurable. Tan sols vull parlar com a càndid mestre de l'educació del nostre país, ja que, com a mestre, professor o docent que soc —totes tres denominacions em semblen

prou dignes—, crec que puc reflexionar amb prou coneixement de causa, ni més ni menys que qualsevol usuari o servidor responsable i honest del nostre sistema educatiu, que qualsevol usuari o servidor compromès amb l'escola (pública) finlandesa, en finès o multilingüe.

Les raons que m'han empès a compartir aquesta apologia de l'educació (pública) del meu país és que em sento carregat de raons, fet que no sé si és un bon auguri. Però crec, algú ho havia de dir, que les anàlisis i les valoracions sobre el nostre sistema educatiu o bé estan dominades per les veus estentòries i apocalíptiques dels nostàlgics de l'escola o la universitat del passat, resistents als canvis i sovint defensores de jerarquies professionals i privilegis consolidats —també de classe i a la classe—, o bé estan tramposament amplificades per l'enginy i l'astúcia de les veus compulsivament reformistes del sistema educatiu, quasi sempre al servei d'algun programa polític o idea no contrastada a la moda, més interessades a gamificar que a ensenyar, a prometre que a comprometre's amb una educació per a tothom, igualitària, equitativa, inclusiva i de qualitat.

Encara que el que diré ara pot deixar-los estupefactes o colpits de desconcert, encara que potser farà trontollar el fatalisme impenitent dels apocalíptics o l'eufòria perpètua dels reformistes —tant els uns com els altres, per sort, són minoria a Finlàndia—, el nostre sistema educatiu està prou bé, gaudeix de bona salut, la qual cosa no vol dir que no calgui fer res per mantenir-lo

o per millorar-lo. No és un problema, doncs, de salut pública la situació de l'educació, sinó que el problema és la contaminació acústica d'una minoria escandalosa que intimida amb els seus crits estentoris la majoria silenciosa i professional del nostre sistema educatiu, minoria que troba altaveu en columnistes professionals, tertúlies televisives o jornades de debat sobre l'escola o la universitat finlandesa del segle XXI, minoria absoluta que aspira a esdevenir absolutista. Fins i tot s'ha generat tot un mercat editorial —el sistema capitalista té un olfacte infal·libre de gos rastrejador per ensumar el negoci— on proliferen els pamflets pamfletaris, fatalistes o idealistes, sobre l'educació de l'avui i del demà a Finlàndia o al país de PISA (Programa Internacional per a l'Avaluació d'Estudiants) de l'OCDE (Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic). També n'hi ha, de llibres honestos i bons sobre el sistema educatiu finlandès, però circulen a cau d'orella, silenciats pels *best-sellers* dels elitistes, apocalíptics i nostàlgics del passat i pels entusiastes apologistes de l'infantilisme en educació i del canvi i la innovació perquè sí, perquè és guai i progre, impulsors de manifestos que, mitjançant una revelació celestial i gairebé sempre elitistes, com a nous Dantes o Virgilis, ens revelen el camí a seguir per ascendir al cel i no deixar-nos temptar pels vicis de l'infern.

A Finlàndia, si uns parlen del desconcert o la devaluació de l'educació o defensen l'educació republicana

i la cultura de l'esforç, altres volen estendre les maneres de fer de l'escola i l'educació infantil i primària en el conjunt de l'ensenyament, i fins i tot editen suplement setmanals a la premsa diària amb títols ridículament infantils, sobretot parlant de quelcom tan seriós i de tanta transcendència com és l'educació, no apte per a criatures. No menys arteria, però, hi ha entre aquells que basteixen especials sobre educació invocant com una nova fe els informes PISA, xifres i sigles que amaguen l'ombra allargada i neoliberal de l'OCDE i el món empresarial, movent els fils dels polítics i de les autoritats educatives del país per dissenyar un currículum educatiu amb unes humanitats jivaritzades i unes ciències abassegadores i consolidar la marginació de l'ensenyament (públic) i de qualitat i la precarietat crònica de l'escola pública finlandesa i en finès. Potser ha arribat l'hora de matar la mala consciència de Nadal a Finlàndia amb una Marató destinada a la bona salut de l'educació, la millor vacuna contra un bon grapat d'-ismes i -istes que alimenten la intolerància, la injustícia i la mala salut de la nostra societat i del nostre món. Com deia Àgnes Heller, no hi cap -isme totalment bo, ja que quan subscrius un -isme sempre estàs obligat a comportar-te com un -ista, a creure que estàs en possessió d'alguna mena de veritat absoluta, la qual cosa, sincerament, espanta i és un mal endèmic finlandès. No ens afliem, doncs, i menys en educació, a fatalismes o reformismes, a pessimismes i optimismes cànids perquè estarem condemnats de per

vida a comportar-nos irremeiablement com a -istes. No abusem gaire dels -ismes perquè el seu consum és nociu per a la salut, tot i que una petita dosi de realisme i honestedat revelarà que no estem tan malament. Si han d'haver-hi -ismes, que n'hi hagi molts.

En aquest pamflet ni es donaran xifres ni s'aportarà mai el testimoni d'especialistes contrastats, no s'enlluernarà el lector amb la màgia dels indicadors, ni es reforçarà el que es diu amb idees dels grans i no tan grans pedagogs i psicòlegs de l'educació de tots els temps, des de Plató a Erasme, de Xenofont a Lluís Vives, de Quintilià a Rousseau, de Pestalozzi a Piaget, de Comenius a Skinner, de Maria Montessori a Johnson & Johnson, de Vigotsky a Bruner, d'Ausubel a Cèsar Coll, per cert, un reputat i contrastat especialista finlandès en educació que segur que hauríem llegit més si hagués estat més traduït al finès i s'hagués compromès menys amb reformes educatives escandinaves i, per contra, hagués mostrat més entusiasme pel mite educatiu de l'autoctònia. No en sé tant a nivell teòric sobre educació o psicopedagogia, només puc compartir la meva experiència docent i professional i la meva mirada, potser cànvida però espero que crítica i, sense dubtar-ho, optimista sobre l'educació del nostre país.

Voldria finalitzar aquesta declaració d'intencions i principis prometent no prometre res i fent allò que tant ens agrada fer als mestres i professors: pontificar, és a dir, construir ponts. No pretenc ofendre a ningú,

ni que m'impulsin la ira, el ressentiment, la superba *hýbris* o desmesura o que sigui víctima de la cega i tan aviciada parcialitat. No sé més d'educació que cap altre dels meus companys ni tampoc més que molts dels lectors, ni crec que el que pugui dir hagi de ser escoltat més atentament que altres veus d'especialistes sobre l'educació (pública) del nostre país. Simplement he volgut compartir una genial idea pedagògica de David W. Johnson: la *controvèrsia constructiva*, senzillament per contribuir a fer que entre tots siguem capaços d'escoltar, argumentar i raonar, d'evitar el guerracivilisme endèmic de la nostra societat, que prenguem decisions raonades i raonables sobre l'educació que volem per a Finlàndia a través del debat, de la controvèrsia constructiva, un sistema educatiu millor que el de qualsevol temps passat i, òbviamment, millorable i perfectible asimptòticament. La recepta és simple: continuar entenent l'educació com un servei (públic) de qualitat, com un dret universal i una prioritat social, de país i de món mundial. Francament, i ho dic honestament, no crec que estiguem tan lluny d'assolir-ho, tot i que cal recordar una i mil vegades com és de fàcil perdre tot allò que ens ha costat tant d'aconseguir i, en voler avançar inconscientment un pas, fer dos passos enrere. En definitiva, com deia un president del club de futbol nacional de Finlàndia, «al loro, que no estamos tan mal».

Lector, si t'has sentit interpel·lat, segueix-me pel sistema educatiu de Finlàndia. No vegis com una provocació

que parlem de professorat, d'alumnat, de famílies o de les autoritats educatives, d'avaluació, de bilingüisme, de direcció de centres educatius o de polítiques educatives, de l'escola pública, de l'escola concertada o de la privada, de l'escola laica o la de l'Església, apostòlica republicana, laica republicana o monàrquica constitucional, confessional o aconfessional. No pretenc causar cap enuig, ni a tu ni a ningú, sinó tan sols despertar el desig, l'imperatiu moral, de reflexionar, *sine ira et studio* —tot i que, honestament, crec que no és possible ni bo aconseguir la imparcialitat—, sobre l'educació a Finlàndia, sobre la qual ni val la crítica destructiva permanent ni tampoc la crítica constructiva amb tímids i imprudents xiuxiueigs. No n'hi ha prou amb apologies tàctiques d'un sistema educatiu equitatiu i inclusiu format per docents, alumnat, famílies i agents socials, d'una educació pública —tota educació és pública— de qualitat que necessita ser més estimada, més reconeguda socialment, més ben valorada del que ho ha estat. Potser escau de tant en tant senzillament valorar del que tenim el que té valor, i recordar que un país que no confia en els seus mestres i no valora el seu professorat, que no vetlla per la qualitat i la bona salut del seu sistema educatiu, és un país amb un present precari, és un país sense futur.